

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Факультет фізичного виховання і спорту

Кафедра медико-біологічних основ спорту та фізичної реабілітації

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор
Іщенко Н.М.

“30” 2019 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З
ОСНОВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Спеціальність 227 Фізична терапія, ерготерапія

Розробник

Чорна В. О.

/Завідувач кафедри розробника

Мейжис І. А.

Завідувач кафедри спеціальності

Кочина М. Л.

Гарант освітньої програми

Кочина М. Л.

Декан факультету

Чернозуб А. А.

/Начальник НМВ

Калініченко В.І

Миколаїв – 2019 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності	
Галузь знань	22 Охорона здоров'я	
Спеціальність	227 Фізична терапія, ерготерапія	
Спеціалізація (якщо є)	227.01 Фізична терапія	
Освітня програма	Фізична терапія	
Рівень вищої освіти	Магістр	
Статус дисципліни	Нормативна	
Курс навчання	6	
Навчальний рік	2019-2020	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	11	
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	3 кредита / 90 годин	
Структура курсу: – лекції – семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові) – годин самостійної роботи студентів	Денна форма	Заочна форма
	10	
	20	
	60	
Відсоток аудиторного навантаження	33%	
Мова викладання	українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)	-	
Форма підсумкового контролю	залік	

2. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

«Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності» є оволодіння сучасними теоретичними концепціями проведення наукових досліджень, практичне їх застосування у своїй дослідницькій роботі та ознайомлення студентів з основами інтелектуальної власності.

Завданнями курсу є:

- надати інформацію з основних термінів науки;
- надати інформацію з наукових шкіл;
- надати інформацію з принципів організації наукового дослідження:

вибору теми дослідження і основних етапів дослідження;

- надати інформацію з методів дослідження;
- навчити студента готувати доповідь, повідомлення;
- навчити студента правильно оформлювати результати дослідження;
- ознайомити з особливостями захисту інтелектуальної власності в

Україні і правилами оформлення заявки на корисну модуль і винахід.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- принцип організації науково-дослідницької роботи;
- методологічні основи наукового пізнання і творчості;
- методи теоретичних і емпіричних досліджень;
- етапи науково-дослідницької роботи;
- правила оформлення результатів наукової роботи;
- побудову системи ІВ в Україні;
- нормативно-правову базу ІВ;
- методику проведенні патентних досліджень;
- правила подання заявок на охорону об'єктів ІВ.

вміти:

- самостійно формулювати задачі дослідження;
- оформлювати результати наукового дослідження;
- визначати об'єкти інтелектуальної власності;
- реєструвати об'єкти інтелектуальної власності в Україні;
- захищати об'єкти інтелектуальної власності.

Розроблена програма відповідає освітній програмі та орієнтована на формування компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК)	ЗК1	Здатність до аналізу медичних, соціальних та особистісних проблем на основі біопсихосоціальної моделі обмежень життєдіяльності (МКФ)
	ЗК3	Здатність оцінювати, критично обговорювати та застосовувати результати наукових досліджень у практичній діяльності.
	ЗК4	Здатність проводити наукові дослідження відповідного рівня, публікувати результати в українських та міжнародних наукових виданнях.
	ЗК5	Здатність генерувати нові ідеї, брати участь у інноваційних проектах для вирішення клінічних, наукових та освітніх завдань.
	ЗК6	Здатність працювати автономно, проявляти наполегливість та відповідальність щодо поставлених завдань і обов'язків.
	ЗК10	Здатність обирати методи діяльності з позиції їх

		релевантності, валідності, надійності та планувати технології їх реалізації.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК4	Здатність аналізувати, вибирати і трактувати отриману від колег інформацію.
	СК5	Здатність обстежувати та визначати функціональний стан, рівень фізичного розвитку, рухові та інші порушення осіб різного віку, нозологічних та професійних груп із складною прогресуючою та мультисистемною патологією.
	СК9	Здатність контролювати стан пацієнта/клієнта зі складними та мультисистемними порушеннями відповідними засобами й методами.
	СК10	Здатність до ведення фахової документації.
	СК14	Здатність діяти самостійно в умовах професійної ізоляції.

Контроль за засвоєнням матеріалу передбаченого програмою з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності», підвищення знань студентів здійснюється у формі поточного та підсумкового етапів. Поточний контроль проводиться під час вивчення тем, проведення семінарських занять. Підсумковий контроль проводиться у відповідності з навчальним планом у формі семестрового заліку. Залік з даної дисципліни має на меті перевірку знань студентів з теорії і виявлення навичок застосування отриманих знань при вирішенні практичних завдань, а також навичок самостійної роботи з навчальною і науковою літературою.

Відповідно до освітньої програми очікувані **результати навчання** включають вміння:

ПРН 2	Демонструвати вміння аналізувати, вибирати і трактувати отриману від колег інформацію
ПРН 4	Демонструвати здатність знаходити, вибирати, оцінювати, обговорювати та застосовувати результати наукових досліджень у клінічній, науковій, освітній та адміністративній діяльності
ПРН 9	Демонструвати уміння спілкування з пацієнтом/клієнтом, проводити опитування пацієнта/клієнта для визначення його потреб та очікувань щодо його рухової активності та очікуваних результатів фізичної терапії
ПРН 10	Демонструвати уміння прогнозувати результати фізичної терапії пацієнтів/клієнтів різних нозологічних груп та при складній прогресуючій та мультисистемній патології
ПРН 11	Демонструвати уміння встановлювати цілі втручання
ПРН 12	Демонструвати уміння розробляти технологію втручання
ПРН 14	Демонструвати уміння здійснювати етапний, поточний та оперативний контроль стану пацієнта/клієнта, аналізувати результати виконання програм фізичної терапії
ПРН 15	Демонструвати уміння коректувати хід виконання програми фізичної терапії на

	основі аналізу запланованих та досягнутих результатів
ПРН 17	Демонструвати уміння проводити самостійну практичну діяльність
ПРН 22	Демонструвати професійний розвиток та планувати його
ПРН 23	Демонструвати уміння здійснювати науково дослідну діяльність

Система контролю навчального курсу «Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності» передбачає оцінювання за модульно-рейтинговою системою. Форма підсумкового контролю – залік. Максимальна кількість балів, яку може отримати студент, протягом вивчення курсу – 100 балів.

3. Програма навчальної дисципліни

Денна форма:

	Теми	Лекції	Практичні (семінарські, лабораторні, півгрупові)	Самостійна робота
1	Наука як сфера людської діяльності	1	2	6
2	Технологія наукових досліджень	1	2	6
3	Методологічні основи наукових досліджень	1	2	6
4	Загальнонаукові методи дослідження	1	2	6
5	Нові інформаційні технології в наукових дослідженнях	1	2	6
6	Форми відображення наукової інформації	1	2	6
7	Кваліфікаційна робота другого освітнього рівня «Магістр»	1	2	6
8	Загальні поняття про інтелектуальну власність	1	2	6
9	Оформлення прав інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності	1	2	6
10	Комерціалізація результатів	1	2	6

	інтелектуальної діяльності			
	Всього за курсом	10	20	60

4. Зміст навчальної дисципліни

4.1. План лекцій

№ лекції	Кількість годин	Тема заняття / план
Лекція 1	2	Тема 1. Наука як сфера людської діяльності 1. Поняття про науку. 2. Еволюція науки. 3. Класифікація наук. 4. Організація наукової діяльності в Україні. 5. Основні напрямки науково – дослідницької роботи магістрів і аспірантів. Тема 2. Технологія наукових досліджень 1. Загальна характеристика процесів наукового дослідження. 2. Основні стадії організації досліджень. 3. Визначення мети, завдань, об'єкта й предмета дослідження. 4. Дослідницька стадія науково-дослідницького процесу. 5. Завершальна стадія науково-дослідного процесу.
Лекція 2	2	Тема 3. Методологічні основи наукових досліджень 1. Основні поняття та визначення. 2. Методи досліджень. 3. Філософські методи та їх роль у науковому пізнанні. 4. Загальнонаукові методи дослідження. Тема 4. Загальнонаукові методи дослідження 1. Методи емпіричного дослідження. 2. Методи теоретичного пізнання. 3. Загальнологічні методи і прийоми дослідження.
Лекція 3	2	Тема 5. Нові інформаційні технології в наукових дослідженнях 1. Теорія та практика обробки даних з використанням інформаційних технологій. комп'ютерні та інформаційні мережі. 2. Телеконференції. 3. Новітні технології обміну інформацією. 4. Електронні бібліотеки. Тема 6. Форми відображення наукової інформації 1. Форми викладу матеріалів дослідження та наукові

		видання. 2.Форми висвітлення підсумків наукової роботи та відображення результатів НДР. 3.Усна передача інформації про наукові результати.
Лекція 4	2	Тема 7. Кваліфікаційна робота другого освітнього рівня «Магістр» 1.Загальна характеристика. 2.Послідовність виконання і кваліфікаційних робіт освітнього ступеня магістра. 3.Підготовчий етап роботи над кваліфікаційною роботою. 4.Робота над текстом кваліфікаційної роботи. 5.Оформлення кваліфікаційних робіт. 6.Підготовка до захисту й захист кваліфікаційних робіт. Тема 8. Загальні поняття про інтелектуальну власність 1.Поняття інтелектуальної власності. 2.Класифікація об'єктів права ІВ. 3.Система законів України про ІВ. 4.Об'єкти інтелектуальної власності. 5.Об'єкти науково- технічної інформації.
Лекція 5	2	Тема 10. Комерціалізація результатів інтелектуальної діяльності 1.Інтелектуальна економіка. 2.Патентування прав ІВ за кордоном.

4.2. План семінарських занять

№	Кількість годин	Тема заняття / план
Семінар 1	2	Тема 1.Наука як сфера людської діяльності 1.Поняття про науку. 2. Еволюція науки. 3.Класифікація наук. 4.Організація наукової діяльності в Україні. 5.Основні напрямки науково – дослідницької роботи магістрів і аспірантів.
Семінар 2	2	Тема 2. Технологія наукових досліджень 1.Загальна характеристика процесів наукового дослідження. 2.Основні стадії організації досліджень. 3.Визначення мети, завдань, об'єкта й предмета дослідження. 4.Дослідницька стадія науково-дослідницького процесу. 5.Завершальна стадія науково-дослідного процесу.
Семінар 3	2	Тема 3. Методологічні основи наукових досліджень

		1.Основні поняття та визначення. 2.Методи досліджень. 3.Філософські методи та їх роль у науковому пізнанні. 4.Загальнонаукові методи дослідження.
Семінар 4	2	Тема 4. Загальнонаукові методи дослідження 1.Методи емпіричного дослідження. 2.Методи теоретичного пізнання. 3.Загальнологічні методи і прийоми дослідження.
Семінар 5	2	Тема 5. Нові інформаційні технології в наукових дослідженнях 1.Теорія та практика обробки даних з використанням інформаційних технологій. комп'ютерні та інформаційні мережі. 2.Телеконференції. 3.Новітні технології обміну інформацією. 4. Електронні бібліотеки.
Семінар 6	2	Тема 6. Форми відображення наукової інформації 1.Форми викладу матеріалів дослідження та наукові видання. 2.Форми висвітлення підсумків наукової роботи та відображення результатів НДР. 3.Усна передача інформації про наукові результати.
Семінар 7	2	Тема 7. Кваліфікаційна робота другого освітнього рівня «Магістр» 1.Загальна характеристика. 2.Послідовність виконання і кваліфікаційних робіт освітнього ступеня магістра. 3.Підготовчий етап роботи над кваліфікаційною роботою. 4.Робота над текстом кваліфікаційної роботи. 5.Оформлення кваліфікаційних робіт. 6.Підготовка до захисту й захист кваліфікаційних робіт.
Семінар 8	2	Тема 8. Загальні поняття про інтелектуальну власність 1.Поняття інтелектуальної власності. 2.Класифікація об'єктів права ІВ. 3.Система законів України про ІВ. 4.Об'єкти інтелектуальної власності. 5.Об'єкти науково- технічної інформації.
Семінар 9	2	Тема 9. Оформлення прав інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності 1.Права на винаходи і корисні моделі. 2.Права на промисловий зразок. 3.Права на інші об'єкти ІВ. 4.Договори в сфері ІВ.

Семінар 10	2	Тема 10. Комерціалізація результатів інтелектуальної діяльності 1.Інтелектуальна економіка. 2.Патентування прав ІВ за кордоном.
------------	---	--

4.3. Індивідуальне завдання для самостійної роботи

Вид занять	Тема заняття або завдання на самостійну роботу	Бали
2	3	8
Самостійна робота 1	Основи бібліографічно-пошукової діяльності	5
Самостійна робота 2	Наукове обґрунтування обраної теми дослідження	5
Самостійна робота 3	Оформлення наукової публікації	5
Самостійна робота 4	Доповідь на тему наукового дослідження магістерської роботи	5
Самостійна робота 5	Оформлення результатів наукових досліджень (РНД)	5
Самостійна робота 6	Оформлення прав інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності	5
Всього		30

Вимоги до виконання індивідуального завдання

Виконання самостійної роботи з курсу передбачає виконання індивідуального завдання, тобто ознайомлення, осмислення та оцінювання певного наукового знання в науковому соціумі. Індивідуальне завдання оформлюється на папері формату А4, друкується (або пишеться від руки), шрифт Times New Roman 14, полуторний інтервал.

5. Підсумковий контроль

Підсумковий контроль проводиться у відповідності з навчальним планом у формі семестрового заліку. Залік з даної дисципліни має на меті перевірку знань студентів з теорії і виявлення навичок застосування отриманих знань при вирішенні практичних завдань, а також навичок самостійної роботи з навчальною і науковою літературою. Залік проходить в

усній формі за білетами.

Питання до заліку

1. Дайте визначення предмету і сутності науки.
2. У чому полягає процес наукового пізнання?
3. Якими ознаками характеризується наукова діяльність?
4. Дайте визначення наукової ідеї, гіпотези, теорії, закону.
5. Сформулюйте види, функції та предмет наукової діяльності
6. Що таке суб'єкт та предмет наукової діяльності,
7. Охарактеризуйте наукову школу, її ознаки.
8. Що передбачає класифікація наук?
9. Назвіть види оформлення результатів наукової діяльності.
10. Сутність організації наукової діяльності в вищому навчальному закладі.
11. Структурна організація наукової діяльності в Україні.
12. Дайте визначення поняття, положення, судження.
13. Якою є мотивація наукової праці?
14. Назвіть найбільш характерні психологічні риси особистості вчених?
15. Які вимоги до організації розумової праці вченого?
16. Наведіть приклади з творчого життя відомих учених та їх вислови щодо успіху в науці?
17. Дайте характеристику наукового дослідження.
18. Які є форми наукових досліджень?
19. Що таке об'єкт, предмет та фактори наукового дослідження?
20. Як Ви розумієте гіпотезу дослідження?
21. Дайте визначення емпіричних завдань і методів дослідження.
22. Що розуміють під теоретичними завданнями дослідження?
23. Назвіть послідовність етапів наукового дослідження.
24. Завдання науково-дослідницької діяльності аспірантів.
25. Напрями науково-дослідницької діяльності у вищому навчальному закладі.
26. Поняття про наукову інформацію.
27. Види та ознаки наукової інформації.
28. Що таке інформатика, і які завдання вона вирішує?
29. Назвіть головні принципи інформаційних відносин та галузі інформації.
30. Які етапи накопичення наукової інформації?
31. Які ви знаєте етапи вивчення наукових джерел?
32. Що Ви розумієте під системою опрацювання інформаційних джерел?
33. Інформаційно-пошукова мова бібліотек УДК, ББК.
34. Поняття та види каталогів.
35. Техніка опрацювання інформації.
36. Який порядок роботи над текстом?
37. Які вимоги до використання цитат?
38. Бібліографічний опис літератури. Які вимоги до оформлення?
39. Які види каталогів використовуються?
40. Які є форми науково-дослідної роботи аспірантів?

41. Які повні вимоги до виконання дисертаційного дослідження?
42. В чому особливості виконання кандидатської дисертації?
43. Які основні вимоги до кандидатської дисертації?
44. Структура та алгоритм написання кандидатської дисертації.
45. Які є етапи роботи при проведенні наукового дослідження?
46. Що таке робоча картотека літератури?
47. Які вимоги до формування тексту кандидатської дисертації?
48. Оформлення формул, ілюстрацій, додатків та списку використаної літератури.
49. Керівництво кандидатською дисертацією та її захист.
50. Особливості виконання і захисту докторської дисертації.
51. Що таке об'єкт, предмет та фактори наукового дослідження?
52. Дайте визначення емпіричних завдань і методів дослідження.
53. Завдання науково-дослідницької діяльності аспірантів.
54. Яка послідовність доповіді при захисті кандидатської дисертації?
55. Які вимоги до вибору та обґрунтування актуальності теми?
56. Які особливості формування змісту вступної частини?
57. Яка схема написання рецензії на кандидатську дисертацію?
58. Організаційна структура науково-дослідницької діяльності у вищому навчальному закладі.
59. Вимоги до вибору теми дослідження.
60. Етапи реалізації та оформлення результатів наукового дослідження.
61. Що таке наукова публікація та її основні види?
62. Монографія: поняття, алгоритм написання.
63. Наукова стаття, вимоги до її оформлення.
64. Що таке авторський, друкований та обліково-видавничий аркуш.
65. Які відмінності між дисертацією і монографією?
66. Тези доповіді, алгоритм тези.
67. Які методичні прийоми використовуються при підготовці публікації.
68. Реферат, алгоритм його підготовки.
69. Які вимоги до написання рецензії?
70. Доповідь, види та вимоги до підготовки.
71. Вимоги до підготовки підручників і навчальних посібників.
72. Яка структура звіту про НДР?
73. Які форми звітності з наукових дослідженнях?
74. Форми впровадження результатів наукового дослідження.

ЗАЛІКОВИЙ БІЛЕТ № 0

Чорноморський національний університет ім. П.Могили

Рівень вищої освіти – магістр

Галузь знань: 22 Охорона здоров'я

Спеціальність 227 Фізична терапія, ерготерапія

Навчальна дисципліна

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ОСНОВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Варіант 0 залікового білету (з зазначенням максимальної кількості балів за кожне виконане завдання)

1. Дайте визначення предмету і сутності науки (15б.).

2. Види та ознаки наукової інформації.(15б.).

Затверджено на засіданні кафедри соціології. Протокол №___ від «___» 20__ року.

Завідувач кафедри

Екзаменатор

М. Л. Кочина

В. О. Чорна

6. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА ВИДАМИ РОБОТИ ТА ФОРМАМИ КОНТРОЛЮ

- оцінювання підготовки студентів до аудиторних занять та засвоєння теоретичного матеріалу(відповіді на семінар) – 40 балів

- оцінювання виконання самостійної роботи (реферат) – 30 балів

Разом - 70 балів

Опитування на групових заняттях – форма контролю, яка дозволяє оцінити вміння студентів самостійно опрацьовувати матеріал та викладати його, відповідати на запитання викладача та колег. Максимальна оцінка за відповідь на семінарському занятті – 5 балів. Критеріями для оцінювання виступають:

Оцінка 5 балів ставиться у випадку:

- студент вільно володіє, визначеними програмою, знаннями й уміннями;
- правильно і в достатній кількості добирає необхідні для відповіді факти;
- висловлює власне ставлення до навчального матеріалу;
- відповідь чітка і завершена;
- мова добра.

Оцінка 4 балів ставиться у відповідності з попередніми вимогами, але:

- студент має незначні ускладнення при використанні визначених програмою знань і умінь;
- при доборі фактів припускається незначних помилок;
- власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації зустрічаються окремі неточності;

- мова добра.

Оцінка 2-3 бали ставиться в такому випадку:

- студент користується лише окремими знаннями й уміннями;
- порушує логіку викладу;
- відповідь недостатньо самостійна;
- аргументація слабка;
- є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу та висновках;
- мова спрощена.

Оцінка 0-1 бали ставиться в разі незнання більшої частини матеріалу, відсутності будь-якої логіки викладу, а саме:

- студент не володіє необхідними для здійснення завдання уміннями;
- головного фактичного матеріалу не знає.

№	Вид діяльності (завдання)	Максимальна кількість балів	Термін виконання
1	Відповіді на семінарах (10х4)	40	Протягом семестру
2	Самостійна робота	30	13-14 початкові тижні
4	Залік	30	Заліково-іспитова сесія
	Всього	100	

Відповіді на семінарах – форма контролю, яка дозволяє оцінити вміння студентів самостійно опрацьовувати матеріал та викладати його, відповідати на запитання викладача та колег. Максимальна оцінка за відповідь на семінарському занятті – 5 балів;

Критерії оцінювання самостійної роботи :

5 балів - в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час письмової відповіді, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань.

4 балів - достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час письмової відповіді, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.

2 та 3 бали - в цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час письмової відповіді, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки.

Критерії оцінювання завдань для досягнення максимальної кількості балів здійснюється шляхом проведення заліку (30 б.) та врахування результатів поточного контролю. Поточний контроль (70 б. – максимум, 30 б.

- мінімум) здійснюється, із розрахунку на 1 студента, шляхом виконання самостійної роботи; відповіді на семінарських заняттях.

7. Рекомендовані джерела інформації

7.1. Основні:

1. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю.Г. Бургу – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 142 с.
2. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: Навч. посібник. – Х.: НТУ «ХПІ», 2009. – 142 с.
3. Корбутяк В.І. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Навчальний посібник. – Рівне: НУВГП, 2010. – 176 с.
5. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. – 206 с.
8. Стеченко Д.М., Чмир О.С. Методологія наукових досліджень: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 317 с.
9. Переліки та форми документів, які використовуються при атестації наукових та науково-педагогічних працівників // Бюл.ВДК України.- 2000. - №2. - 48 с.
10. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – 6-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 310 с.

7.2. Інформаційні ресурси

1. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
3. Діловодство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dilovy.org.ua>.
4. Радник[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://radnuk.info>.
5. Вища атестаційна комісія України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vak.org.ua>.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.